

Nr 273.

Av herr **Hansson** i Mora, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående avskaffande av katekesundervisningen i skolorna och dess ersättande med undervisning i sedelära.

Redan år 1903 anhöll riksdagen hos Kungl. Maj:t om åtgärder för den nu använda katekesutvecklingens ersättande med en ny efter barnålderns mottaglighet och behov avpassad handledning i den kristna tros- och sedeläran. Sedan dess har det allra ivrigaste arbete i syfte att skapa en ny katekes pågått. Ej mindre än ett 30-tal läroboksförslag ha utarbetats, en del av ganska framskjutne män. Intet av dessa har dock vunnit ens de kyrkliga myndigheternas gillande. Nu senast har den år 1911 tillsatta kungl. katekesnämnden framlagt ett ur långvarig möda och granskning framarbetat förslag till lärobok i »vår kristna tro». Detta förslag är just nu under omprövning ute hos domkapitlen m. fl. myndigheter. Förslaget omfattar en mindre lärobok för folkskolans, en större för konfirmationsskolans behov.

Kommittén har på sistone utgjorts av professor Einar Billing, ordförande, hovpredikanten V. E. Rundgren, kyrkoherden (förra läroverksadjunkten) N. A. G:son Bergstrand och överläraren vid Kiruna högre folkskola J. E. Björkman. Den sistnämnda har låtit meddela, att han blott deltagit i arbetet, så vitt det överskridit folkskolans behovskrets. Det har vidare meddelats, att det är herr Rundgren som gjort mesta delen av arbetet.

Vi skola alltså nu äntligen få en ny katekes, en ny sammanfattning av den kristna tron. Både formellt och innehållsligt borde detta innebära en viktig reformation. En ny katekes liksom en ny psalmbok eller en ny bibelöversättning bör ju vara ett utslag av kyrkans skapande kraft.

Det vore ej en minut för tidigt om kyrkan nu tillgodogjorde sig det i sin art aktningsvärda och på sin tid lovande nydaningsarbete som den liberala teologien utfört. Den Lutherska reformationen firade i fjol sitt 400-årsjubileum. Det bör vara varje luthersk kyrka angeläget att visa sig ha förstått hålla reformationens, nydaningens anda vid makt. Den nya katekesen, vilken i företalet blygsamt framställer sig själv som ett litet jubileumsmonument till och för 400-årsminnet, bör alltså vara ett gott vittnesbörd om nämnda andas fortlevande.

Vi börja med att läsa titeln: Meddelande från *kungl.* katekesnämnden, står där först. En kommitté, en kunglig kommitté, som skapare av ett reformatoriskt verk, det är verkligen en mer originell än hänförande tanke. Litet längre ner finna vi, att den nya katekesen tituleras *underdånigt* förslag. Det är alltså en underdånig reformering varom här är fråga. Egenomligt nog öppnas dock framställningen av den kungl. kristna tro, som vi alltså i underdånighet skola omfatta, med en skildring av Luther och Olaus Petri, ehuru det icke ens av kungl. katekesnämnden hävdas, att det var en *underdånig* reformation som dessa åvägabragte.

Det kräves en utpräglad konstnärlig eller åtminstone stilistisk förmåga för att skapa en bok av här ifrågavarande art. Men att den nya katekesens författare åtminstone vid detta sitt arbete sakna denna förmåga röjer redan dess motivering. Författarne ha själva en aning därom. Ideligen röja de sin osäkerhet i ordvalet genom att till de ord de använda göra ett inskränkande eller omhöljande tillägg. Särskilt älska de tilläggsorden *mera* (»en mera yttre synpunkt», »en mera inre väg») och *så att säga* (»så att säga konkurrera», »så att säga återspegla»). Men kan man icke skriva bättre än att man ideligen måste be om ursäkt för sitt språk, gör man mera klokt i att så att säga tiga.

I själva katekesstyckena möter samma bristande stilistiska förmåga. Å ena sidan vilja de uttrycka sig kärnfullt, i korta satser. Därför börja de så många meningar med »Och», vilket alltid är det lättaste men ingalunda det bästa medlet att hopknyta meningarna. Vidare vilja de skriva pedantiskt logiskt riktigt. Därför duger t. ex. ej den nuvarande katekesens verkligt goda definition på *vår nästa*: »Alla människor, både vänner och ovänner, kända och okända, fattiga och rika», utan det skall heta: »Varje människa som vi på något sätt kunna göra gott eller ont är vår nästa» — en sats så professorligt riktig, att barnen omöjligt kunna fästa någon klar föreställning därvid. Ibland blir emellertid nämndens logik så fin, att den icke tål minsta beröring med den vanliga logiken. Exempelvis säger den: »När vi tjäna vår Herre Kristus . . . kunna vi icke undslippa frestelser». Ett med normal logik (icke katekeslogik) utrustat

barn måste givetvis därav sluta: enklaste sättet att slippa frestelser är alltså att icke tjäna vår Herre Kristus.

Men nämnden vill ock skriva känsligt och rörande. Därav sådana rubriker å lärostyckena som denna »Huru kärleken talar sanning»; varigenom naturligtvis barnen måste få den föreställningen, att det ej är de själva som skola tala sanning utan något absolut obestämt som kallas »kärleken». Svårare torde de få att taga till hjärtat lärdomen, att vi böra frukta Gud över allting, eftersom detta säges innebära, att »vi icke våga leva utan honom». Detta måste, om det tages ordagrant och barnen taga gärna allting ordagrant — betyda, att, när man icke längre tror på Gud, så bör man begå självmord.

Den stora pedagogiska nydaning, som den nya katekesen bjuder, är, att bibelspräken, vilka hittills satts efter katekesstyckena, nu komma före. Detta skall betyda ett återvändande till bibeln. Det bör emellertid anmärkas, att ett dylikt återvändande, ehuru ur andra synpunkter tilltalande, ej i logiskt hänseende är någon fördel. Ty bibelns böcker stamma ju från vitt skilda tider och författare och hur god logiken i den ena eller andra boken må vara i och för sig, kan man ej vänta att de inbördes skola stämma lika fullkomligt som leden i ett genomarbetat filosofiskt system. Ej heller upphjälpes logiken, om man som nämnden plockar ihop en massa lösryckta utsagor av skilda författare från skilda tider för att sedan göra en av dess egen åskådning färgad blandning av alltsammans i katekesstycket och så till sist låta stycket åtföljas av en psalm, som kanske i sin tur präglas av en säregen individuell religiositet.

Exempelvis säger nämnden, att sabbaten skall firas på en söndag, vilket icke står någonstädes i bibeln (det är i själva verket ett hedniskt bruk vilket icke hindrar att det kan vara gott), och kräver, att man då skall hålla gudstjänst, vilket ej heller påbjudes i bibeln. På tal om *bönhörelse* citeras först ett bibelspråk »Ty var och en som beder, han får» och sedan ett annat »Ty mina tankar äro icke edra tankar», varav för ett kritiskt anlagt barn (och sådana finnas många) slutsatsen naturligtvis blir, att den som beder, han får — någonting annat.

Men nämnden är i alla fall ganska varsam i sin återgång till bibeln, den vill ju dock ej lämna dogmerna så helt i sticket. Dess ivrigare är den att återvända till Luther. Som bekant har den skarpa kritiken av den nu gällande katekesen ej blott gällt »utvecklingen» (= storkatekesen) utan ock själva grundstommen, Luthers lilla katekes. All frisinnad kritik har därom varit ense, och även en moderat man som kyrkoherden Ljungqvist (vilken utgivit ett uppmärksammat katekesförslag) har förklarat sig bibehålla den lutherska lillkatekesen blott av nödtvång. Men katekes-

nämnden förklarar tvärtom, att skillnaden mellan dess förslag och nu gällande katekes ligger i att dess förslag ansluter sig till Luthers katekes ännu mycket trognare än denna. I motsats mot vad ända hittills varit fallet citeras Luther flera gånger uttryckligen därstädes som hemulsman för »vår kristna tro». Lilla katekesen kallas vidare för den viktigaste av alla hans böcker. Men även denna vördnad för Luther och lillkatekesen har sina gränser. Ty när det gäller att översätta honom rätt, vägrar nämnden i flera fall att göra det, då den rätta översättningen står i strid mot svensk kyrklig tradition.

Hur mycket man än må beundra Luther, måste man finna det absolut reaktionärt att i en bok, som skall giva uttryck åt vår tids medvetande, gå tillbaka — och det i ännu högre grad än förut — fyra sekler i tiden. Just de vetenskapliga undersökningar som gjorts i anslutning till Lutherjubileet ha med full klarhet visat, att Luther, liksom för övrigt nästan alla stora andar, dock i många och väsentliga punkter kvarstod på sin tids grund i fråga om världs- och livsåskådning. Framför allt står emellertid denna dyrkan av Luther och hans verk i skarpaste strid mot reformatorns egen vilja och anda; Luther var fiende mot allt som smakade av människodyrkan och särskilt lillkatekesen var endast ämnad till en hjälp för lärarna, men icke alls som en hart när ofelbar lärobok, vilken av barnen skulle inläras utantill.

Ganska egendomligt är ock nämndens sätt att vidröra de nedärvda dogmerna. Den uttrycker sig regelbundet så att den på en gång bekänner och icke bekänner dem. Här finns intet av den manliga anda som kom en Fredrik Fehr att ärligt och klart förneka dessa dogmer eller en S. A. Fries att lika ärligt fast ej lika klart bortskjuta dem. Nämnden har ej ens som herr Ljungqvist eller framlidne professor Johansson (vilken utarbetat ett katekesförslag på regeringens uppdrag) haft mod att helt enkelt utlämna de av vår tids vetenskap och sedliga medvetande skarpast kritiserade dogmerna.

Angående Kristi gudom påstår den visserligen ej att Kristus är Gud men väl att han *uppenbarat sig* som sann Gud. Hans uppståndelse och himmelfärd omtalas men i största förbigående och med tolkningen lämnad åt läraren. Den gamla tron på återlösningen, som gick ut på att Gud fastställt ett visst mått av straff för människans synd, vilket Kristus fullgjorde — slaktaridén, som Tegnér kallade den — den tro *kan*, men *behöver ej* utläras ur nämndens ord, att »Kristus utgivit sig själv till ett offer för våra synder» och »därmed har förvärvat rättighet till oss, att vi skola vara hans egna». Det sägs vidare ej direkt, att de oomvända skola evigt fördömas, men det står, att »de som hava fått Kristus till sin Herre»

skola leva i evig salighet, »men de onda bortkastas», varvid man av sammanhanget helt naturligt sluter, att även detta gäller för evigt. I fråga om treenigheten upprepas ej den gamla formeln, att det i Guds väsende som är ett finnes tre personer, men det sägs, att »i Guds väsen finnes en helig trefaldighet» och att församlingen därför bekänner »den treenige Guden». På samma sätt låter nämnden förstå utan att direkt säga det, att de små nyfödda barnen »med tron mottaga Guds nådelöften i döpelsen». Rent och klart bekänner egentligen endast nämnden sin tro på djävulen. Han nämnes gång på gång, och i kraftiga ord skildras »onda andemakter som söka fördärva våra själar. Det är djävulen och hans änglar».

Till sist må anmärkas som ett genomgående drag, att nämnden gör dygden liktydig med tron på Gud och Kristus (»att stå i rätta ställningen till Gud» är t. ex. för den = rättfärdighet), men skildrar avfall från denna tro som all synds källa. Om barnen, i fall de ej kunna vidhålla kristendomen (och alla veta ju mer än väl att många, många icke kunna det), bli goda människor eller lymlar, det skulle alltså vara en sak som ej skulle angå skolans moralundervisning. Utanför kyrkan ingen frälsning. Är detta verkligen en luthersk tankegång?

Man väntar naturligtvis ej att katekesen skall förkunna social rättfärdighet, men man hade åtminstone rätt att fordra social neutralitet av en dylik bok. Därmed är det dock som det kan. Exempelvis läses i ett stycke, egendomligt nog under tredje budet, följande:

»Åt somliga människor har Gud givit särskilda uppdrag. Dem äro vi skyldiga särskild heder. Men alla människor äro vi skyldiga kärlek».

Här synes ej blott kungadömet med Guds nåde utan ock ett ämbetsmanna- ja ett arbetsgivaröme med Guds nåde predikas. Också återupprepas i hustavlan (som dock blott förekommer i konfirmationsupplagan) de gamla buden, att *all* överhet (alltså även ryske tsarens både i Ryssland och Finland) är av Gud, och tjänarne skola »med all fruktan *i allt* underordna sig sina herrar, *även de obilliga*. För att ej i något avseende bli missförstådd har t. o. m. nämnden tillagt ett påbud att »betala tull till den tull tillkommer».

Det borde vara uppenbart, att en sådan lärobok — vars pinsammaste drag dock är, att den står i strid mot den teologi som läres vid våra universitet, ty den röjer mycket större frisinne än man unnar folkskolebarnen — det torde vara uppenbart, att en sådan lärobok ej kan godkännas. Den synes ock bli skarpt kriserad ute bland de lokala myndigheterna. Men därmed synes det ock vara klart, att en ny katekes för närvarande ej kan

skapas. De otaliga förslag som förgäves framlagts intyga det. Ty antingen är ett förslag för frisinnat och förkastas då av kyrkan, eller står det på 1500-talets synpunkt och förkastas då av vårt folks överväldigande flertal, eller ock är det en ängslig kompromiss, vilket är det värsta av allt.

Enda möjligheten att komma ur detta olidliga dilemma är att resolut avskaffa allt vad katekes heter. Ej blott storkatekesen, ej blott varje slags försök att ersätta denna, ej blott lillkatekesen utan varje slags katekes överhuvud har faktiskt utdömts av erfarenheten. Enda möjlighet att tillgodose skolans, tillgodose barnens, tillgodose samvetets krav är att bortse från trosläran, varom nu en gång så stor oenighet råder och koncentrera undervisningen under de första skolåren på det, varom alla eller nästan alla tänkande människor äro eniga nämligen sedeläran, etiken.

En lärobok i etik behöfde på intet sätt bli pedantiskt moraliserande. Den borde vara åskådlig, levande, personlig. Den borde anknyta sig till några stora etikers personliga gestalter. Man kunde nämna flera sådana. Man kunde nämna både kineser och indier. Det förakt det kristna västerlandet hyst för österns sedelära och sedeliv borde avsevärt minskas, tycker man, inför den uppvisning i västerländsk kristlig moral världskriget inneburit. Men främst bör man ju hålla sig till de livs- och tankevärldar som äro vår kulturs förnämsta och ännu ej rätt tillgodogjorda källor — antiken och urkristendomen. En skildring ur Sokrates, antikens ädlaste och mest idérika etikers, liv med ett urval ur hans för barnen mest fattliga samtal om sedliga spörsmål skulle både fångsla och förädla barnens sinnen. Men framför allt bör den undervisning som skall ersätta katekesen omfatta Jesu etiska förkunnelse.

En sådan undervisning kan omöjligen stöta någons samvete. Även fritänkarne ha i regeln den djupaste respekt för Jesu etik. De kristet troende böra å sin sida med glädje se barnen inhämta sin mästars ord, utan att några för dem motbjudande vetenskapliga religionsmeningar tillfogas, och därtill ord som denne tillmätte så stor och avgörande vikt i sin förkunnelse. Visserligen förefinnes ur kyrklig synpunkt den olägenheten, att en hel del av dessa ord stå i klar strid mot statskyrkans praktik och lära, så t. ex. förbudet mot edgång och budet att ej stå emot den som är ond. Men då kyrkan själv även låtit dessa ord följa med i den religionsundervisning den hittills velat och fått påtvinga andra, bör den ej kunna klaga över samvetstvång, om de fortfarande läsas.

Visserligen kan enligt vår mening en vetenskapligt grundad religionshistorisk undervisning ej undvaras i våra skolor. Men en sådan kan ej gärna ersätta katekesundervisningen, vilken ju framför allt varit avsedd — eller bort vara avsedd — att inriktas på barnens vilja och känsla. Även

motståndarne mot en objektiv historisk religionsundervisning borde alltså kunna vara med om vårt här framställda krav på en etisk undervisning med Jesu etik som främsta grundval.

Läroböcker för denna undervisning få absolut icke skapas av en underdånig kungl. kommitté eller av någon kommitté överhuvud. De böra skapas av personligheter — personligheter med etiskt sinne, pedagogisk blick och levande framställningsgåva. De böra ej heller granskas och antagas (eller rättare förkastas) av någon kungl. kommitté eller överhuvud av någon särskild myndighet, allra minst kyrkomötet. De böra få väljas och användas på samma villkor och under samma former som våra övriga läroböcker.

På anförda skäl föreslår jag,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville helt avskaffa varje slags katekesundervisning i våra skolor och i stället låta införa en för barnåldern lämpad, levande och åskådlig undervisning i sedelära, vartill läroböcker böra anskaffas på samma sätt som läroböcker i andra skolämnen.

Stockholm den 5 februari 1918.

H. Hansson
i Mora.
